

سنجش و اولویت‌بندی مناطق پنج‌گانه شهر اردبیل بر اساس شاخص‌های شهر خلاق^۱

ارسطو یاری حصار*^۱، چنور محمدی^۲

۱- دانشیار دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده علوم اجتماعی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، اردبیل، ایران،

a_yari@uma.ac.ir

۲- باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان، واحد کرمانشاه، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمانشاه، ایران،

Chonur.mohamadi@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۲/۲۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۲/۱۰

چکیده

به کارگیری استراتژی‌های شهرهای خلاق یکی از راهکارهای پیش‌روی بسیاری از شهرهای امروزی است. شهرهایی که با مشکلاتی در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست‌محیطی مواجه‌اند، می‌توانند با اولویت‌قرار دادن عناصر خلاق در عرصه‌های مختلف، چنین مسائلی را تعدیل دهند. شهر خلاق نه تنها فضایی است که در آن خلاقیت رشد می‌کند بلکه سازماندهی و مدیریت آن به طور خلاقانه طرح‌ریزی می‌گردد. در پژوهش حاضر به سنجش و اولویت‌بندی مناطق پنج‌گانه شهر اردبیل بر اساس شاخص‌های شهر خلاق پرداخته شده است. گردآوری داده‌ها و اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه) می‌باشد. جامعه آماری پژوهش مناطق پنج‌گانه شهر اردبیل می‌باشد که ۳۸۵ نفر با روش تصادفی ساده به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. برای وزن‌دهی به شاخص‌ها از روشی به نام MEREC و برای سنجش و اولویت‌بندی مناطق از مدل WASPAS استفاده شده است. نتایج بر اساس کل شاخص‌ها نشان می‌دهد، منطقه یک با مقدار ۰/۵۳۹ و وضعیت خوب در رتبه اول، منطقه دو با مقدار ۰/۵۳۷ و وضعیت خوب در رتبه دوم، منطقه سه با مقدار ۰/۴۶۵ و وضعیت متوسط در رتبه سوم، منطقه چهار با مقدار ۰/۴۳۶ و وضعیت متوسط در رتبه چهارم و منطقه پنج با مقدار ۰/۴۲۵ و وضعیت متوسط در رتبه آخر قرار گرفته است.

واژه‌های کلیدی: شهر خلاق، مناطق شهری، شهر اردبیل

^۱ - مقاله مستخرج از طرح پژوهشی نوع دوم به شماره قرارداد ۲۸۶۰۷ / ۹ / ۱۴۰۱ که با حمایت مالی دانشگاه محقق اردبیلی انجام گرفته است.

مقدمه

قرن ۲۱ شهری شدن جهان است. شهرهای جهان در چارچوب اقتصاد جهانی به عنوان گره شبکه‌ها به شدت با یکدیگر در رقابت هستند و هر یک سعی می‌کنند در ساختار سلسله مراتبی خود را ارتقاء دهند و فرصت‌های بیشتری را به سوی خود جذب کنند. به همین دلیل شهرها در شبکه شهرهای جهانی بازیگران جدیدی هستند که در عین همکاری برای انتقال تجارب توسعه شهری، رقیبان یکدیگر هستند و سعی می‌کنند با تکیه بر ابزار دیپلماسی شهری در تقویت نقش‌آفرینی خود در شبکه از سایر مکان‌های شهری همتای خود پیشی بگیرند (ملکی و شنبه‌پور، ۱۳۹۸: ۷۸)؛ شهرها یا تا حدودی شهر-منطقه‌ها موتورهای اقتصاد جهانی هستند (Bunnell, 2002: 285) و سعی می‌کنند، امروز و در آینده محیطی را فراهم سازند که متخصصان راغب شوند در آن محیط زندگی کنند و در مقابل، تخصص خود را بدون دغدغه در اختیار جامعه قرار دهند؛ اما باید توجه داشت که این مزیت‌های رقابتی در هر مکان و هر شهری مستقر نمی‌شود (Musterd, 2010: 2) افراد برای برقراری و ایجاد یک نظم شهری پایه مجبورند خلاق باشند. از این‌رو، شهرها به طور فزاینده‌ای از مفاهیم شهر خلاق (Landry, 2008: 35) و طبقه خلاق- (Florida, 2002: 46) با تأکید بر اهمیت فرهنگ و هنر در بافت‌های شهر استفاده می‌کنند (Cooke and Lazzeretti, 2008: 65) بنابراین شهرها در هر جامعه‌ای پیش از آن که محصول نقشه، آهن و بتن باشند؛ از عناصر فرهنگی حاکم بر آن جامعه شکل می‌گیرند (صارمی و صارمی، ۱۳۹۰: ۱۰۷)؛ امروزه خلاقیت شهری به موضوعی رقابتی بین شهرهای مختلف بدل شده است و همه شهرها در سراسر دنیا از خلاقیت به مثابه شهرت و برند خود بهره می‌برند. خلاقیت، وسیله‌ای برای حفظ هویت فرهنگی و گسترش نشاط اقتصادی و سرزندگی اجتماعی است. تجربه نشان داده است شهرهای موفق در اقتصاد نوین، شهرهایی هستند که سرمایه‌گذاری بسیار زیادی برای افزایش ظرفیت‌های خود در خلاقیت انجام داده و اهمیت ظرفیت‌های بومی و میراث فرهنگی خود را درک کرده‌اند (مختاری و همکاران، ۱۳۹۹: ۴۴). شهر خلاق روشی جدید در برنامه‌ریزی شهری است که چگونگی اینکه مردم بتوانند فکر و برنامه‌ریزی و عمل خلاقانه در شهرها داشته باشند را توضیح می‌دهد که ما چگونه می‌توانیم شهرهایمان را از طریق بهره‌گیری از تفکرات و استعدادهای مردم، سرزنده و زیست‌پذیر کنیم (Landry, 2012: 11). به کارگیری استراتژی‌های شهرهای خلاق یکی از راهکارهای پیش‌روی بسیاری از شهرهای امروزی است. شهرهایی که با مشکلاتی در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست‌محیطی مواجه‌اند، می‌توانند با اولویت قرار دادن عناصر خلاق در عرصه‌های مختلف، چنین مسائلی را تعدیل دهند (پوراحمد و همکاران، ۱۳۹۵: ۱). در این شهر

مسئولان شهری، خدمات همگانی و زیرساخت‌های اجتماعی و اقتصادی را به جدیدترین، کاراترین، بهره‌ورترین و زیباترین روش ممکن ارائه می‌نماید. شهر خلاق نه تنها فضایی است که در آن خلاقیت رشد می‌کند بلکه سازماندهی و مدیریت آن به طور خلاقانه طرح‌ریزی می‌گردد (مؤذن اصفهانی، ۱۳۹۶: ۲). نظریه شهر خلاق یکی از نوپاترین نظریه‌ها در مباحث شهری است که به دنبال موج سوم شهرنشینی در دنیا بروز و نمود پیدا کرد که با وجود نوپا بودن (مختاری و همکاران، ۱۳۹۴: ۲)، اما بر پایه‌های اجتماعی، اقتصادی محکمی استوار است (سرور و همکاران، ۱۳۹۵: ۳۲۲) و در مدت زمان کوتاه این نظریه به یکی از کاربردی‌ترین نظریه‌ها حوزه مطالعات شهری بدل شده است (مختاری و همکاران، ۱۳۹۴: ۲). سکونتگاه‌های شهری استان اردبیل نیز با داشتن پیشینه تاریخی، جاذبه‌های گردشگری متنوع، تنوع قومی، وجود غذاهای سنتی متعدد و برگزاری جشنواره‌ها ظرفیت تبدیل شدن به یک شهر خلاق را دارند. اگر استان اردبیل به همین روال سنتی خود ادامه دهد و خود را با شاخص‌های شهر خلاق انطباق ندهد، در شبکه جهانی شهرها با مشکلاتی روبه‌رو خواهد شد که باعث اتلاف سرمایه‌های مالی و انسانی خواهد شد. سکونتگاه‌های شهری استان اردبیل با تغییر در ساختارهای سنتی و با به کارگیری توان‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می‌توانند زمینه تبدیل شدن به شهرهای خلاق را فراهم آورند (نظم‌فر و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۶۹-۱۶۸). این پژوهش به بررسی وضعیت شاخص‌های شهر خلاق در مناطق پنج‌گانه شهر اردبیل می‌پردازد. پاسخگویی به مسئله پژوهش حاضر می‌تواند به ارائه راهکارهای مناسب جهت بهبود و مشخص شدن وضعیت شاخص‌های شهر خلاق در شهر اردبیل شود.

مبانی نظری پژوهش

شهرها منبع نوآوری و مکانی برای شکوفا شدن خلاقیت انسان‌ها هستند و به دلیل تمرکز صنایع و فعالیت‌های تولیدی مرکز ثروت ملل محسوب می‌شوند، اما در قرن حاضر ماهیت تولید ثروت و توسعه تغییر کرده و زیربنای این تغییر خلاقیت است که باعث تولید ایده‌های جدید می‌شود و ایده‌ها نیز موجب تولید و خدمات می‌شوند (نظم‌فر و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۶۸). شهر خلاق بر جذب سرمایه انسانی خلاق تأکید می‌کند. مفهوم شهر خلاق با بسیاری از مفاهیم دیگر پیوند خورده است که از جمله باید به صنایع خلاق، صنایع فرهنگی، فعالیت‌های فرهنگی و فعالیت‌های هنری شهر و اقتصاد دانایی اشاره کرد (دل‌انگیزان و همکاران، ۱۳۹۷: ۵). امروزه استعدادها، انگیزه‌ها، تمایلات، رؤیاها و خلاقیت شهروندان به تدریج جای مزیت‌های سنتی شهرها مانند موقعیت مکانی، منابع طبیعی و نزدیکی به بازارها را می‌گیرد. خلاقیت افرادی که در شهرها زندگی می‌کنند یا مدیریت شهری را بر عهده دارند، متضمن موفقیت آن شهر در دنیای آینده است (شه‌ایان و رهگذر، ۱۳۹۱: ۹۷).

دیدگاه‌های شهر خلاق

بطور کلی شهر خلاق مانند دیگر مفاهیم اقتصادی و اجتماعی بر اساس دیدگاه‌های متفاوتی شکل می‌گیرد که در واقع از جمع‌بندی نظریات مختلف حاصل می‌گردد و به اختصار بیان می‌شود:

دیدگاه سوسیال دموکرات

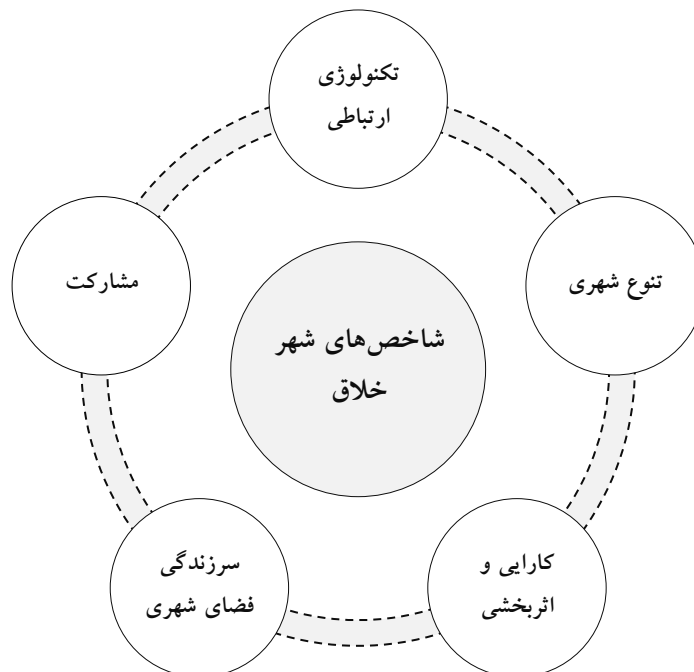
پیروان این دیدگاه معتقدند که هر فرد یک شهروند خلاق و شهر نیز باید دارای حکومت شهری بسیار قوی باشد، تا واحدهای صنعتی تحت سیاست کلان حکومت شهری پیش روند. در این دیدگاه مهم‌ترین هدف شهر خلاق، تولید ثروت برای افزایش میزان رفاه شهروندان است و در تعلیم و تربیت و بهداشت شهروندان سرمایه‌گذاری زیادی می‌شود. طبق این دیدگاه همه‌ی منابع فعال در شهر باید میان دو مرکز شکل گیرد و هیچ‌گونه رویایی بین بخش خصوص و دولت وجود ندارد (مؤذن اصفهانی، ۱۳۹۶: ۲۲).

دیدگاه نئوکلاسیک

این دیدگاه نقطه‌ی مقابل سوسیال دموکرات است که بر اساس آن همه چیز دارای مبنای اقتصادی می‌باشد. به عقیده آن‌ها همه چیز در جامعه خرید و فروش می‌شود و انسان را به عنوان موجودی فاقد اخلاق فرض می‌کنند که تنها یک هدف دارد و آن هم افزایش منافع خویش است، به عبارت دیگر بیان می‌کند که، جامعه‌ای وجود ندارد و این سیستم از این منظر که اختلاف طبقاتی ایجاد می‌کند بسیار عادلانه است. بیکاری در این جوامع یک حسن به شمار می‌آید چون هرچه بیکاری بیشتر باشد، به این معناست که هزینه‌ی نیروی انسانی پایین‌تر می‌آید و این اختلاف سطح بازار سبب ایجاد جریان می‌شود. در این دیدگاه با سیستم دولتی مخالف هستند و فردگرایی را تشویق می‌کنند از طرفی پروژه‌های دراز مدت در این دیدگاه کاربرد کمتری دارد. نمونه‌ی بارز این دیدگاه در شهر شفیلد انگلستان رایج است، جایی که شکست این دیدگاه در آن سبب روی گردان شدن کارشناسان از این دیدگاه شد (مؤذن اصفهانی، ۱۳۹۶: ۲۲).

دیدگاه کنزین

این دیدگاه دارای تفکر میانه است و عقیده دارد هر دو دیدگاه دارای نقاط ضعف هستند و تنها در صورتی که در هم ادغام شوند نتیجه‌ی مطلوبی به دست خواهد آمد (مؤذن اصفهانی، ۱۳۹۶: ۲۲). در شکل (۱) مدل مفهومی پژوهش آورده شده است.

شکل ۱- مدل مفهومی پژوهش

پیشینه‌ی پژوهش

شهرهای خلاق شهرهایی هستند که قادرند برای مشکلات روزمره خود راه‌حل‌های جدیدی ارائه کنند در واقع بر تولیدهای فرهنگی متمرکزند؛ یعنی تولید کالاها و خدمات فرهنگی که مرکز خلاقیت محسوب می‌شوند (دل‌انگیزان و همکاران، ۱۳۹۷: ۵). به چند نمونه از پژوهش‌هایی که درباره شهر خلاق صورت گرفته شده اشاره می‌شود: درستکار و همکاران (۱۳۹۵)، به امکان‌سنجی شکل‌گیری منطقه‌ی خلاق با تئوری گردشگری صنعتی شهرستان یزد پرداختند نتایج نشان می‌دهد که تئوری گردشگری صنعتی به عنوان گزینه مناسب شکل‌گیری منطقه‌ی خلاق مطرح می‌باشد. نیری (۱۳۹۶)، به تحلیلی بر شهر خلاق و بررسی تطبیقی شاخص‌های آن در مناطق پنج‌گانه شهر زاهدان پرداخت. نتایج حاصل از تحلیل واریانس حاکی است که در میان مناطق پنج‌گانه شهر زاهدان به لحاظ شاخص‌های شهر خلاق تفاوت معنی‌داری وجود دارد. همچنین، نتایج آزمون تی تک نمونه‌ای نشان می‌دهد از میان شاخص‌های مورد بررسی، بدترین وضعیت را شاخص مشارکت با میانگین (۱/۸۳) و شاخص سرزندگی فضاهای شهری با میانگین (۲/۲۰)، داشته‌اند، شاخص تنوع شهری با میانگین (۲/۴۴) و شاخص کارایی و اثربخشی با میانگین (۲/۵۳) هم پایین‌تر از حد متوسط (۳) می‌باشند و شاخص تکنولوژی ارتباطی با میانگین (۲/۸۴) بالاترین امتیاز را در میان شاخص‌ها به خود اختصاص داده است. در جمع‌بندی نهایی، بر اساس میانگین کلی شاخص‌های شهر خلاق، شهر زاهدان، پایین‌تر از میانگین حد متوسط و دارای وضعیت نامطلوبی می‌باشد. مافی و همکاران (۱۳۹۷)، به ارائه

الگوی مطلوب شهر خلاق در کلانشهر تهران پرداختند، نتایج پژوهش نشان می‌دهد از یک طرف افزایش و بهبود معیارهای شهر خلاق تأثیرات خود را در حرکت محلات شهر به سوی تحقق شهر خلاق می‌گذارد و از طرف دیگر میزان این تأثیرگذاری بسیار متفاوت است به گونه‌ای که بر اساس مدل تحلیل شبکه شاخص معیارهای نوآوری با نشان دادن رقم ۰/۲۶۵ بیشترین تأثیر را در حرکت یک محله به سمت محله خلاق در تهران را دارد. در این بین تعدد مراکز علم و فناوری، نوآوری و اختراعات بیشترین نقش را در تحقق محله خلاق تهران را دارد. سعیدی و پیوندی (۱۳۹۸)، به تحلیل مؤلفه‌های شهر خلاق در شهر اهواز محلات منطقه چهار شهرداری نتایج تحقیق نشان می‌دهد در قلمرو مورد مطالعه محلات گلستان، منازل منابع طبیعی، سعدی، کوی اساتید، بهارستان، بوستان معین‌زاده، فرهنگ شهر، کوی سیلو، منازل شهرداری، شهرک دانشگاه، مجتمع مسکونی، شهرک برق، شهرک پیام، لشکرآباد، کوی بیست و دو بهمن، پردیس یک، پردیس سه پردیس دو، شهرک الهایی، چنوبیه علیا، کوی مجاهد، رفش‌آباد و سایر محلات ترتیب برخوردار از مؤلفه‌های شهر خلاق می‌باشند. مختاری و همکاران (۱۳۹۹)، به سنجش میزان خلاقیت شهری بر مبنای شاخص‌های ایرانی اسلامی در کلان‌شهر اصفهان با استفاده از مدل تصمیم‌گیری چند شاخصه و یکور پرداختند. پس از تحلیل‌های انجام شده مشخص شد تفاوت معناداری بین مناطق شمالی و جنوبی اصفهان در برخوردار از میزان خلاقیت شهری وجود دارد. صفایی‌پور و جعفری (۱۴۰۰)، به تحلیل وضعیت مؤلفه‌های گردشگری خلاق در کلان شهر تبریز به عنوان پایتخت گردشگری کشورهای اسلامی پرداختند نتایج آزمون‌های آماری نشان داد که تمامی مؤلفه‌های شهر خلاق با میزان خلاقیت مناطق شهری تبریز همبستگی معنادار وجود دارد. در این بین دو متغیر زیرساخت‌های خلاقیت و طبقه خلاق با ۰/۵۸۳ و ۰/۵۵۷ دارای بیشترین همبستگی بودند. نتایج حاصل از مدل ANP نشان داد که معیارهای زیرساخت‌های خلاقیت و طبقه خلاق به ترتیب با امتیاز ۰/۳۹۸ و ۰/۲۶۹ دارای بیشترین اهمیت در شکل‌گیری شهر خلاق دارند. بررسی وضعیت مناطق مختلف شهر از نظر شاخص‌های شهر خلاق نیز نشان داد که هشت به دلیل تمرکز آثار تاریخی، مراکز خرید و تفریحی شرایط مناسب‌تری دارند.

مونزو^۱ (۲۰۱۰)، فراتر از استعداد، تنوع و فناوری: تبدیل شهرهای کوچک به مکان‌های خلاق، در مورد اهمیت خلاقیت، نوآوری و فناوری برای توسعه شهرها و مهمتر از همه در مورد نیاز به چارچوب‌ها و دستورالعمل‌های هنجاری با هدف افزایش ثروت و پیشرفت اقتصادی - اجتماعی، در میان دانشمندان و سیاست‌گذاران شناخت گسترده‌ای وجود دارد. سلادا و همکاران^۲ (۲۰۱۱)، استراتژی‌های مبتنی بر خلاقیت در شهرهای کوچک این مقاله قصد دارد به ادبیات مربوط به ارتباط بین شهرهای کوچک و اقتصاد خلاق در اروپا کمک کند. هدف آن شناسایی

¹ - Munoz

² - Selada et al

برخی ابعاد و متغیرهایی است که باید در هنگام نزدیک شدن به توانایی این مناطق کوچک برای جذب افراد خلاق و مشاغل، بیش از رویکردهای مغرضانه شهری متمرکز بر زمینه شهرهای بزرگ، مورد توجه قرار گیرد. نتایج این تحقیق بر ماهیت خاص سیاست‌های مبتنی بر خلاقیت و بر اهمیت برخی از عوامل اصلی موفقیت، مانند حاکمیت و تنظیمات نهادی، کیفیت زندگی، کارآفرینی و شبکه‌ها تأکید می‌کند. لنگ و همکاران^۱ (۲۰۱۴)، در مقاله خود، سرمایه‌گذاری بر منابع فرهنگی شهری برای توسعه شهر خلاق: بررسی مفهومی و راه رو به جلو برای جورج تاون مالزی بررسی کردند و به این مسئله توجه کردند که پایتخت فرهنگی تا چه حد قادر است در حکم منبع در توسعه شهر خلاق استفاده شود. نتایج حاکی از آن است که راه رو به جلو برای این کار تلاشی هماهنگ است که در آن سازمان‌های دولتی با رهبران جامعه، جامعه کسب و کار، سازمان‌های غیردولتی و سایر افراد دارای نفع همکاری کنند. نامیشلاک^۲ (۲۰۱۷)، اقدامات برای توسعه فعالیت‌های خلاق، اجرای ایده شهر خلاق در عمل بررسی کردند. نتایج نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر، بیشتر مراکز شهری در جهت تقویت نقش خود در بخش خلاق و صنایع خلاق گام برمی‌دارند. نور و همکاران^۳ (۲۰۱۹)، دخالت‌های شهر خلاق باندونگ در توسعه اقتصاد خلاق شهر باندونگ بررسی کردند. نتایج نشان می‌دهد که BCCF به عنوان یک سازمان اجتماعی مستقل که درگیر توسعه اقتصاد خلاق در شهر باندونگ است، می‌تواند تعدادی از فعالیت‌های داخلی و خارجی را به طور مؤثر انجام دهد و کمک‌های جسمی و اجتماعی را مستقیماً توسط شهروندان و شهر احساس کند. با این حال، BCCF با این واقعیت روبرو است که در این فاصله، آن‌ها کاملاً متفاوت از دو دوره گذشته هستند. به همین دلیل، BCCF در تلاش است تا در زمان حال با ادامه فعالیت‌های مثبت قبلی خود، به ویژه فعالیت‌هایی که مستقیماً با شهروندان شهر باندونگ در ارتباط هستند، با نیازهای آن‌ها سازگار شود. بل و اوروزکو^۴ (۲۰۲۰)، فضاهای هنری محله در محل: زیرساخت‌های فرهنگی و مشارکت در حومه شهر خلاق این مقاله که در چارچوب تنش بین برنامه‌های توسعه "توسعه جامعه" و "شهرهای خلاق" تنظیم شده است، که غالباً به طور ضمنی از دارایی‌های فرهنگی در سطح شهر بزرگ برخوردار هستند را در سه محله در شهر لیدز، بریتانیا مورد بحث قرار می‌دهد. این مقاله از یافته‌های یک طرح آزمایشی متمرکز بر سه سازمان کوچک فرهنگی مستقر در محله‌های لیدز استفاده می‌کند. از یافته‌های یک پروژه تحقیقاتی آزمایشی با محوریت سه سازمان فرهنگی کوچک مستقر در محله‌های شهر لیدز استفاده می‌کند. هر مکان در داخل و با همسایگی خود به روش‌های متفاوتی کار می‌کند و دیدگاه متفاوتی از سهمی دارد که می‌توانند و باید به محله‌های خود و کل شهر داشته باشند.

¹ - Leng et al

² - Namyślak

³ - Nur et al

⁴ - Bell & Orozco

روش تحقیق

با توجه به هدف، پژوهش از نوع کاربردی و روش انجام آن توصیفی - تحلیلی می‌باشد، جامعه آماری پژوهش مناطق پنج‌گانه شهر اردبیل می‌باشد که با استفاده از فرمول کوکران ۳۸۵ نفر با روش تصادفی ساده به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند جدول (۱)، روش جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات مورد نیاز در این پژوهش به صورت کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه) می‌باشد. پرسشنامه شامل شاخص‌های؛ تکنولوژی ارتباطی، تنوع شهری، کارایی و اثربخشی، سرزندگی فضای شهری و مشارکت می‌باشد که توسط نیری استفاده شده است جدول (۲)، پایایی پرسشنامه با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ ۰/۷۸ به دست آمده است. برای وزندهی به شاخص‌ها از روش جدیدی به نام ^۱MEREC روشی مبتنی بر اثرات حذف معیارها که توسط کشاورز قربایی و همکاران در سال ۲۰۲۱ توسط ارائه شد و برای تعیین سطح برخورداری و رتبه‌بندی مناطق از مدل ^۲WASPAS استفاده شده است.

جدول ۱- حجم نمونه در مناطق پنج‌گانه شهر اردبیل با استفاده از روش طبقه‌بندی متناسب با جمعیت هر منطقه

مناطق	منطقه یک	منطقه دو	منطقه سه	منطقه چهار	منطقه پنج	کل
حجم نمونه	۸۳	۸۰	۷۳	۷۶	۷۳	۳۸۵

منبع: محاسبات نویسندگان

جدول ۲- شاخص‌های شهر خلاق

تکنولوژی ارتباطی	- استفاده آسان از اینترنت توسط همه شهروندان، - دسترسی به کیوسک‌های اطلاع‌رسانی، - دسترسی مناسب به عابر بانک‌ها در منطقه محل سکونت، - دسترسی مناسب به دفاتر پیشخوان خدمات، - دسترسی مناسب مردم به کافی‌نت‌ها در محل سکونت.
تنوع شهری	- وجود مراکز خرید، - وجود مؤسسات و سازمان‌ها، - وجود مراکز اوقات فراغت، - وجود بناهای خاص (مذهبی، فرهنگی و ...)، - وجود فرصت‌های شغلی، - وجود آپناها و فضای سبز.
کارایی و اثربخشی	- جمع‌آوری زباله و پاک‌سازی، - ارائه برنامه‌های فرهنگی، - آماده‌سازی فضاهای ورزشی، - ارائه خدمات حمل و نقل، - کنترل و کاهش ترافیک، - گسترش فضای سبز، - عملکرد شورای شهر، - جلوگیری از فساد، - عملکرد سازمان‌های خدمات‌رسانی.
سرزندگی فضای شهری	- برگزاری مراسم و جشن‌های خیابانی (مذهبی، فرهنگی و...)، - بهسازی فضای خیابان، - ایجاد فضای نشستن در مرکز پر رفت و آمد، - ایجاد فضای کافی جهت عبور عابرین، - اصلاح تابلوها و نماهای ساختمان، - ایجاد جای پارک دوچرخه و موتور در مراکز پر رفت و آمد، - تغییرات در نورپردازی خیابان، - ایمنی عابر پیاده، - فرهنگ شهرنشینی مردم، - دسترسی به مراکز فرهنگی و هنری.
مشارکت	- مشارکت در مدیریت شهری، - بسترسازی برای مشارکت (امنیت روانی)، - مشارکت در تهیه و اجرای طرح‌ها، - مشارکت در تدوین چشم‌انداز، - استفاده از پیشنهادات در اداره امور.

¹ - Method Based on the Removal Effects of Criteria

² - Weighted Aggregated Sum Product Assessment

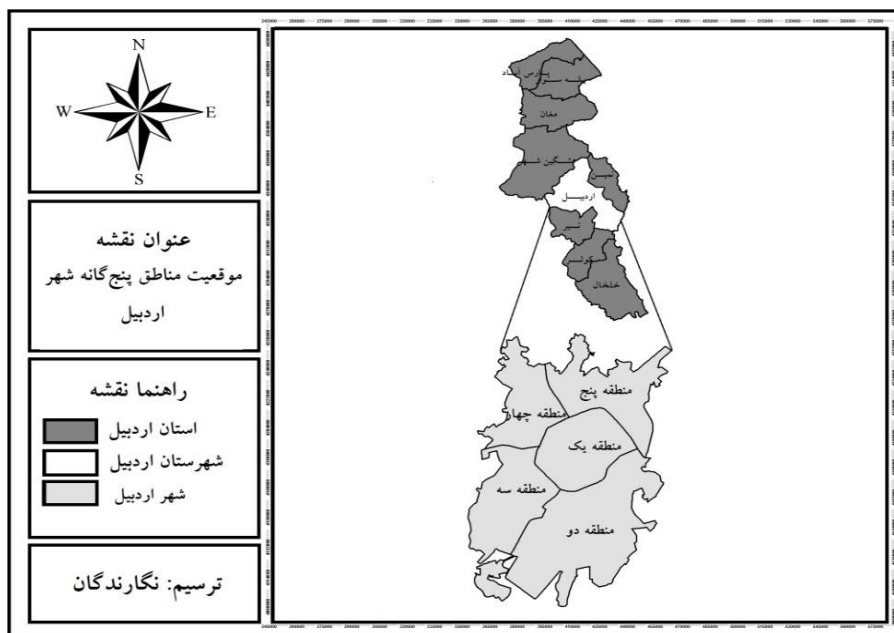
محدوده مورد مطالعه

شهر اردبیل در مختصات جغرافیایی ۴۸ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۴۸ درجه و ۱۹ دقیقه طول شرقی و ۳۸ درجه و ۱۱ دقیقه تا ۳۸ درجه و ۱۷ دقیقه عرض شمالی استقرار یافته است (ایمانی و همکاران، ۱۳۹۶: ۷۴) و دارای زمستان سرد و تابستان‌های معتدل است. جمعیت آن با توجه به نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۵ خورشیدی بالغ بر ۵۲۹۳۷۴ نفر بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). بر اساس تقسیمات کالبدی، شهر اردبیل دارای ۵ منطقه و ۱۵ ناحیه شهری و ۵۱ محله شهری می‌باشد است. در جدول (۳) جمعیت مناطق آورده شده است، شکل (۲) هم محدوده‌ی مورد مطالعه پژوهش را نشان می‌دهد.

جدول ۳- جمعیت و درصد جمعیت مناطق پنج‌گانه شهر اردبیل

مناطق	منطقه یک	منطقه دو	منطقه سه	منطقه چهار	منطقه پنج	کل
جمعیت	۱۱۳۴۷۶	۱۱۰۵۸۹	۱۰۰۵۰۴	۱۰۳۸۱۲	۱۰۰۹۹۳	۵۲۹۳۷۴
درصد جمعیت	۲۱/۴	۲۰/۹	۱۹/۰	۱۹/۶	۱۹/۱	۱۰۰

مأخذ: استانداری اردبیل

شکل ۲- موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه پژوهش

میزان دقت نتایج مدل‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه WSM (مدل جمع وزنی) و مدل WPS (مدل تولید وزنی) نسبتاً به خوبی شناخته شده است. همچنین میزان دقت مدل‌های ترکیبی نیز توسط محققان مورد تحلیل قرار گرفته است. نتایج بررسی‌های محققان تأیید کرده است میزان دقت مدل‌های ترکیبی در مقایسه با میزان دقت این مدل‌ها قبل از ترکیب شدن خیلی بالاتر است یکی از این مدل‌های ترکیبی مدل ارزیابی تولید وزنی تجمعی WASPAS است این مدل می‌تواند در مسائل پیچیده تصمیم‌گیری کارایی بالایی داشته باشد (ملکی و شنبه‌پور، ۱۳۹۸: ۸۱). هرچه مقدار Q_i به دست آمده به ۱ نزدیکتر باشد نشان دهنده درجه توسعه بیشتر و هرچه به صفر نزدیکتر باشد، نشان دهنده درجه توسعه کمتر است؛ یعنی بیشترین ارزش بالاترین اولویت را دارد (محمدپور و مهرجو، ۱۴۰۰: ۶۸)، در این پژوهش مناطق پنج‌گانه شهر اردبیل در چهار سطح؛ ۰/۱۰۰-۰/۷۵ خیلی خوب، ۰/۷۵-۰/۵۰ خوب، ۰/۵۰-۰/۲۵ متوسط و ۰/۲۵-۰ ضعیف دسته‌بندی شده‌اند.

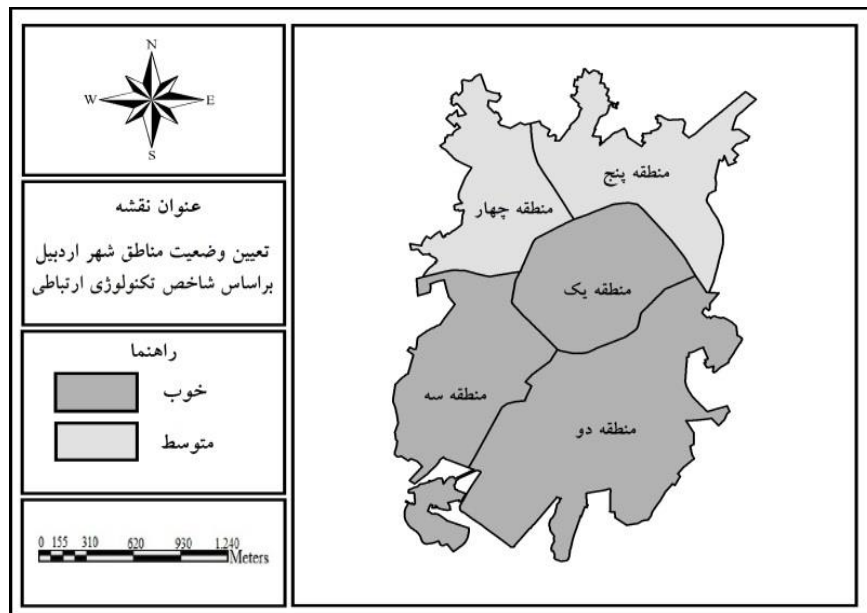
شاخص تکنولوژی ارتباطی

نتایج مدل در شاخص تکنولوژی ارتباطی نشان داد، منطقه یک با مقدار ۰/۵۵۹ و وضعیت خوب در رتبه اول، منطقه دو با مقدار ۰/۵۶۷ و وضعیت خوب در رتبه دوم، منطقه سه با مقدار ۰/۵۳۸ و وضعیت خوب در رتبه سوم، منطقه چهار با مقدار ۰/۴۵۲ و وضعیت متوسط در رتبه چهارم و نهایتاً منطقه پنج با مقدار ۰/۴۳۱ و وضعیت متوسط در رتبه آخر قرار گرفته است جدول (۴) و شکل (۳).

جدول ۴- رتبه‌بندی و سطح‌بندی مناطق پنج‌گانه شهر اردبیل در شاخص تکنولوژی ارتباطی

مناطق	یک	دو	سه	چهار	پنج
Q_i	۰/۵۹۹	۰/۵۶۷	۰/۵۳۸	۰/۴۵۲	۰/۴۳۱
رتبه	۱	۲	۳	۴	۵
وضعیت	خوب	خوب	خوب	متوسط	متوسط

منبع: نویسندگان

شکل ۳- تعیین سطح وضعیت مناطق پنج گانه شهر اردبیل در شاخص تکنولوژی ارتباطی
ترسیم: نویسندگان

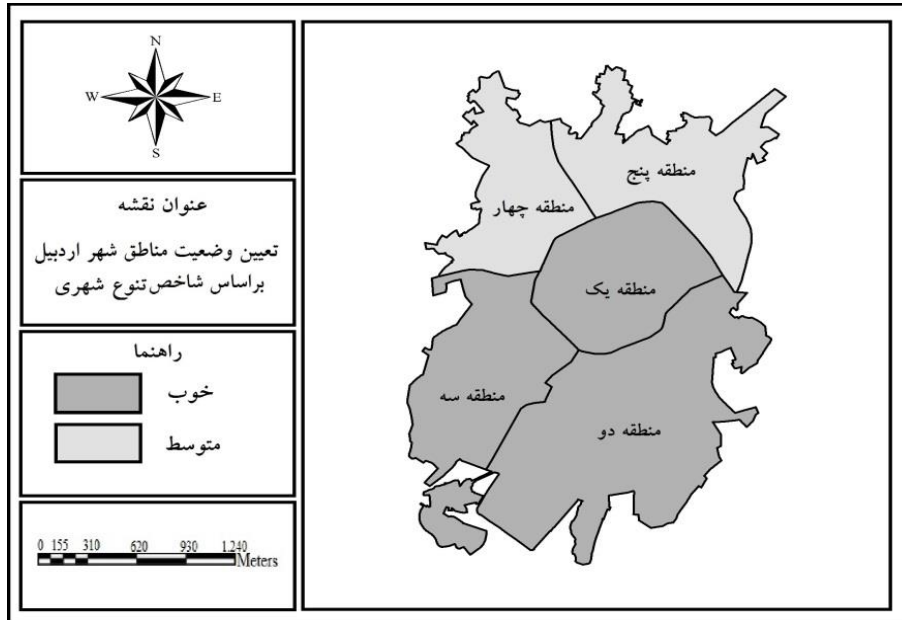
شاخص تنوع شهری

نتایج مدل در شاخص تنوع شهری نشان داد، منطقه یک با مقدار $0/672$ و وضعیت خوب در رتبه اول، منطقه دو با مقدار $0/664$ و وضعیت خوب در رتبه دوم، منطقه سه با مقدار $0/531$ و وضعیت خوب در رتبه سوم، منطقه پنج با مقدار $0/439$ و وضعیت متوسط در رتبه چهارم و منطقه چهار با مقدار $0/432$ و وضعیت متوسط در رتبه آخر قرار گرفته است جدول (۵) و شکل (۴).

جدول ۵- رتبه بندی و سطح بندی مناطق پنج گانه شهر اردبیل در شاخص تنوع شهری

مناطق	یک	دو	سه	چهار	پنج
Q_i	$0/672$	$0/664$	$0/531$	$0/432$	$0/439$
رتبه	۱	۲	۳	۵	۴
وضعیت	خوب	خوب	خوب	متوسط	متوسط

منبع: نویسندگان

شکل ۴- تعیین سطح وضعیت مناطق پنج گانه شهر اردبیل در شاخص تنوع شهری

منبع: نویسندگان

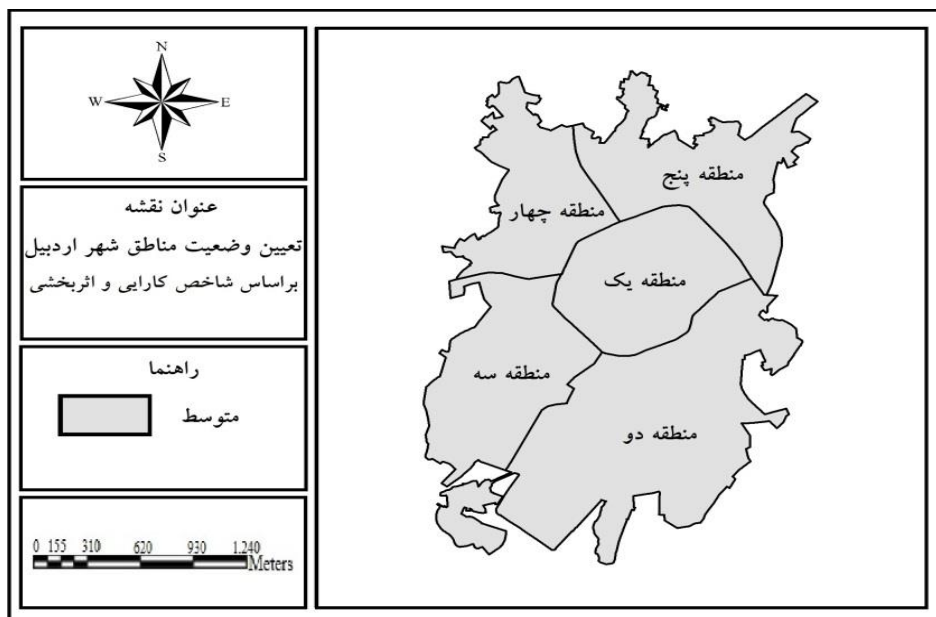
شاخص کارایی و اثربخشی

نتایج مدل در شاخص کارایی و اثربخشی نشان داد، منطقه دو با مقدار ۰/۴۹۴ در رتبه اول، منطقه یک با مقدار ۰/۴۷۳ در رتبه دوم، منطقه چهار با مقدار ۰/۴۳۳ در رتبه سوم، منطقه سه با مقدار ۰/۴۰۱ در رتبه چهارم و منطقه پنج با مقدار ۰/۳۹۵ در رتبه آخر و هر پنج منطقه در وضعیت متوسط قرار گرفته اند جدول (۶) و شکل (۵).

جدول ۶- رتبه بندی و سطح بندی مناطق پنج گانه شهر اردبیل در شاخص کارایی و اثربخشی

مناطق	یک	دو	سه	چهار	پنج
Q_i	۰/۴۷۳	۰/۴۹۴	۰/۴۰۱	۰/۴۳۳	۰/۳۹۵
رتبه	۲	۱	۴	۳	۵
وضعیت	متوسط	متوسط	متوسط	متوسط	متوسط

منبع: نویسندگان

شکل ۵- تعیین سطح وضعیت مناطق پنج‌گانه شهر اردبیل در شاخص کارایی و اثربخشی
ترسیم: نویسندگان

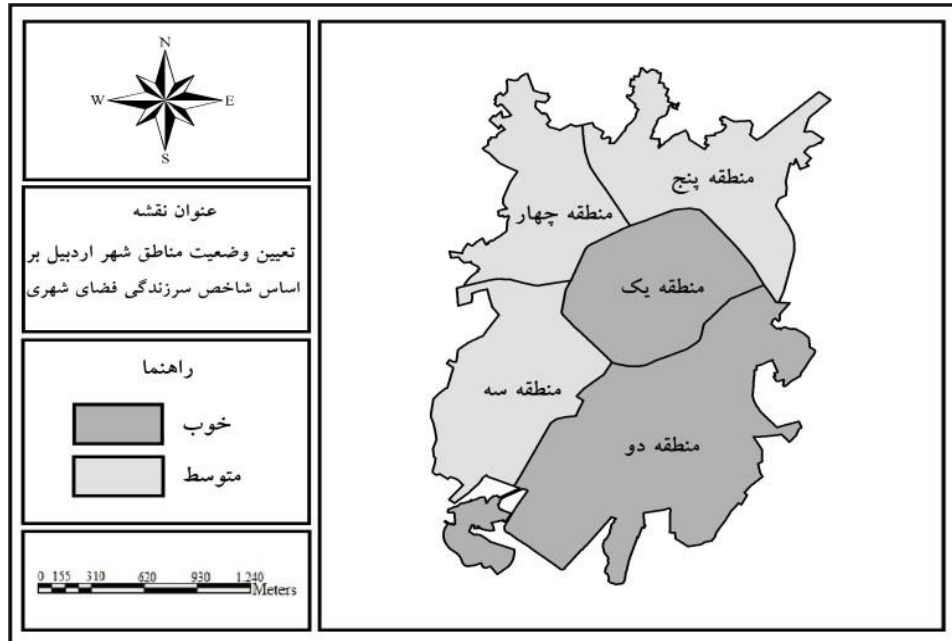
شاخص سرزندگی فضای شهری

نتایج مدل در شاخص سرزندگی فضای شهری نشان داد، منطقه دو با مقدار $0/566$ و وضعیت خوب در رتبه اول، منطقه یک با مقدار $0/553$ و وضعیت خوب در رتبه دوم، منطقه چهار با مقدار $0/475$ در رتبه سوم، منطقه سه با مقدار $0/472$ در رتبه چهارم و منطقه پنج با مقدار $0/467$ در رتبه آخر و هر سه منطقه در وضعیت متوسط قرار گرفته‌اند جدول (۷) و شکل (۶).

جدول ۷- رتبه‌بندی و سطح‌بندی مناطق پنج‌گانه شهر اردبیل در شاخص سرزندگی فضای شهری

مناطق	یک	دو	سه	چهار	پنج
Q_i	$0/553$	$0/566$	$0/472$	$0/475$	$0/467$
رتبه	۲	۱	۴	۳	۵
وضعیت	خوب	خوب	متوسط	متوسط	متوسط

منبع: نویسندگان

شکل ۶- تعیین سطح وضعیت مناطق پنج گانه شهر اردبیل در شاخص سرزندگی فضای شهری
ترسیم: نویسندگان

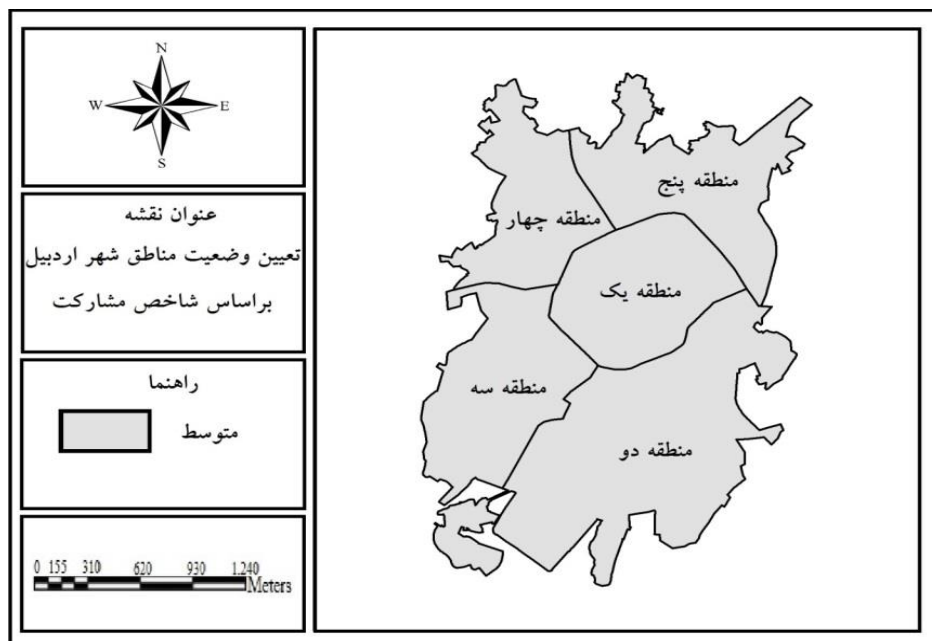
مشارکت

نتایج مدل در شاخص مشارکت نشان داد، منطقه یک با مقدار ۰/۳۹۷ در رتبه اول، منطقه دو با مقدار ۰/۳۹۲ در رتبه دوم، منطقه پنج با مقدار ۰/۳۹۱ در رتبه سوم، منطقه چهار با مقدار ۰/۳۸۸ در رتبه چهارم و منطقه سه با مقدار ۰/۳۸۱ در رتبه آخر و هر پنج منطقه در وضعیت متوسط قرار گرفته اند جدول (۸) و شکل (۷).

جدول ۸- رتبه بندی و سطح بندی مناطق پنج گانه شهر اردبیل در شاخص مشارکت

مناطق	یک	دو	سه	چهار	پنج
Q_i	۰/۳۹۷	۰/۳۹۲	۰/۳۸۱	۰/۳۸۸	۰/۳۹۱
رتبه	۱	۲	۵	۴	۳
وضعیت	متوسط	متوسط	متوسط	متوسط	متوسط

منبع: نویسندگان

شکل ۷- تعیین سطح وضعیت مناطق پنج گانه شهر اردبیل در شاخص مشارکت

ترسیم: نویسندگان

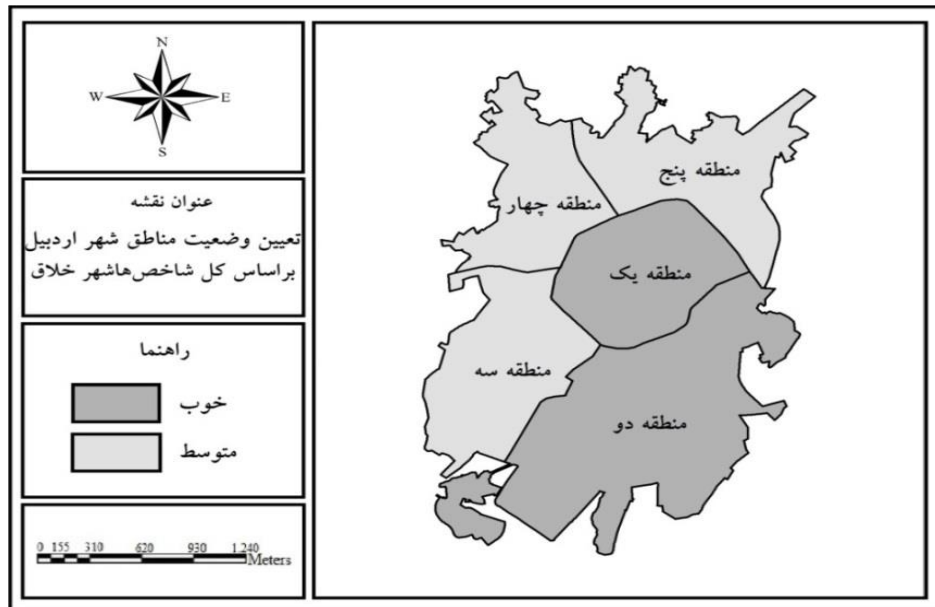
کل شاخص‌های شهر خلاق

نتایج مدل بر اساس کل شاخص‌های شهر خلاق نشان داد، منطقه یک با مقدار $0/539$ و وضعیت خوب در رتبه اول، منطقه دو با مقدار $0/537$ و وضعیت خوب در رتبه دوم، منطقه سه با مقدار $0/465$ و وضعیت متوسط در رتبه سوم، منطقه چهار با مقدار $0/436$ و وضعیت متوسط در رتبه چهارم و منطقه پنج با مقدار $0/425$ و وضعیت متوسط در رتبه آخر قرار گرفته است جدول (۹) و شکل (۸).

جدول ۹- رتبه‌بندی و سطح‌بندی مناطق پنج گانه شهر اردبیل در کل شاخص‌های شهر خلاق

مناطق	یک	دو	سه	چهار	پنج
Qi	$0/539$	$0/537$	$0/465$	$0/436$	$0/425$
رتبه	۱	۲	۳	۴	۵
وضعیت	خوب	خوب	متوسط	متوسط	متوسط

مبع: نویسندگان

شکل ۸- تعیین سطح وضعیت مناطق پنج گانه شهر اردبیل در کل شاخص های شهر خلاق

ترسیم: نویسندگان

نتیجه گیری

امروزه خلاقیت شهری به موضوعی رقابتی بین شهرهای مختلف بدل شده است و همه شهرها در سراسر دنیا از خلاقیت به مثابه شهرت و برند خود بهره می‌برند. خلاقیت، وسیله‌ای برای حفظ هویت فرهنگی و گسترش نشاط اقتصادی و سرزندگی اجتماعی است. به کارگیری استراتژی‌های شهرهای خلاق یکی از راهکارهای پیش‌روی بسیاری از شهرهای امروزی است. شهرهایی که با مشکلاتی در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و زیست‌محیطی مواجه‌اند، می‌توانند با اولویت قرار دادن عناصر خلاق در عرصه‌های مختلف، چنین مسائلی را تعدیل دهند. جامعه آماری پژوهش مناطق پنج‌گانه شهر اردبیل می‌باشد که ۳۸۵ نفر به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. پرسشنامه استفاده شده در پژوهش شامل شاخص‌های؛ تکنولوژی ارتباطی، تنوع شهری، کارآیی و اثربخشی، سرزندگی فضای شهری و مشارکت می‌باشد. برای تعیین سطح برخورداری و رتبه‌بندی مناطق از مدل واسپاس استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد، در شاخص تکنولوژی ارتباطی مناطق؛ یک، دو و سه به ترتیب در رتبه‌های اول تا سوم و در وضعیت خوب و مناطق چهار و پنج در رتبه‌های چهارم و پنجم و در وضعیت متوسط قرار دارند. در شاخص تنوع شهری مناطق؛ یک، دو و سه به ترتیب در رتبه‌های اول تا سوم و در وضعیت خوب و مناطق پنج و چهار در رتبه‌های چهارم و پنجم و در وضعیت متوسط قرار دارند. در شاخص کارایی و اثربخشی مناطق؛ دو، یک، چهار، سه و پنج به ترتیب در رتبه‌های اول تا پنجم و در وضعیت متوسط قرار دارند. در شاخص سرزندگی فضای شهری مناطق؛ دو و یک در رتبه‌های اول و دوم و در وضعیت خوب و مناطق مناطق؛ چهار، سه و پنج به ترتیب در رتبه‌های سوم تا پنج و در وضعیت متوسط قرار گرفته‌اند، در شاخص مشارکت مناطق؛ یک، دو، پنج، چهار و سه به ترتیب در رتبه‌های اول تا پنجم و هر پنج منطقه در وضعیت متوسط قرار گرفته‌اند. بر اساس نتایج کل شاخص‌ها؛ منطقه یک در رتبه اول و وضعیت خوب، منطقه دو در رتبه دوم و وضعیت خوب، منطقه سه در رتبه سوم و وضعیت متوسط، منطقه چهار در رتبه چهارم و وضعیت متوسط و نهایتاً منطقه پنج در آخر و وضعیت متوسط قرار گرفته‌اند. با توجه به نتایج مشخص گردید منطقه‌ای با وضعیت خیلی خوب و ضعیف وجود ندارد. با توجه به یافته‌های پژوهش، این راهکارها پیشنهاد می‌شود؛ بهبود و توسعه فضای سبز، ایجاد بستری مناسب برای مشارکت مردم، برگزاری نمایشگاه‌های صنایع دستی، تقویت زیرساخت‌های فرهنگی و هنری، نورپردازی زیبا و مدرن خیابان‌ها در شب، ایجاد فضای مناسب نشستن در مراکز پر رفت و آمد، ارائه خدمات حمل و نقل در قسمت‌های مختلف شهر، بهسازی فضای خیابان.

منابع

- ایمانی، بهرام؛ فیروزی مجنده، ابراهیم و کانونی، رضا (۱۳۹۵)، پراکنش مکانی فضاهاى سبز و اولویت‌بندی تناسب اراضی با هدف مکان‌یابی بهینه پارک (مطالعه موردی شهر اردبیل)، فصلنامه آمایش محیط، دوره ۱۰، شماره ۳۷، صص ۹۸-۶۵.
- پوراحمد، احمد؛ حمیدی، اکبر؛ فرهادی، ابراهیم و حسین‌پور، مهدی (۱۳۹۵)، ارزیابی چالش‌ها و فرصت‌های ایجاد شهر خلاق در مناطق آزاد تجاری (مطالعه موردی: منطقه آزاد تجاری ارس)، مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، سال یازدهم، صص ۱۸-۱.
- درستکار، احسان، حبیب، فرح و ماجدی، حمید (۱۳۹۵)، امکان‌سنجی شکل‌گیری منطقه‌ی خلاق با تئوری گردشگری صنعتی مطالعه موردی: شهرستان یزد، جغرافیا و توسعه، شماره ۴۵، صص ۴۰-۱۹.
- دل‌انگیزان، سهراب؛ دهقانی‌شبنانی، زهرا؛ خانزادی، آزاد و ذبیحی‌دان، محمد سعید (۱۳۹۷)، تعیین شاخص‌های شهر خلاق و رتبه‌بندی کلان‌شهرهای ایران بر اساس معیارهای شهر خلاق با استفاده از روش تاپسیس اصلاح شده، مجله اقتصاد شهری، دوره ۳، شماره ۱، توالی ۴، صص ۲۱-۱.
- صارمی، حمیدرضا و صارمی، مسعود (۱۳۹۰)، تحلیل جایگاه شهر و زیبایی در هنر اسلامی، مطالعات شهر ایرانی، دوره ۱، شماره ۴، صص ۱۱۱-۱۰۱.
- سرور، رحیم؛ اکبری، مجید؛ امانی، مریم و طالشی انبوهی، مرضیه (۱۳۹۵)، تحلیل کارایی محلات شهری از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق مطالعه موردی: شهر بناب، جغرافیا (فصلنامه علمی - پژوهشی و بین‌المللی انجمن جغرافیای ایران)، دوره جدید، سال چهاردهم، شماره ۴۸، صص ۳۵۱-۳۲۲.
- سعیدی، امید و پیوندی، ندا (۱۳۹۸)، تحلیل مؤلفه‌های شهر خلاق در شهر اهواز (مطالعه موردی: محلات منطقه چهار شهرداری)، مهندسی جغرافیایی سرزمین، دوره سوم، شماره ۵، صص ۱۲۵-۱۱۱.
- شهابیان، پویان و عرفانه رهگذر (۱۳۹۱)، پیوند محیط خلاق با شهر، مجله منظر، دوره ۴، شماره ۱۹، صص ۷۳-۶۷.
- صفایی‌پور، مسعود و جعفری، یحیی (۱۴۰۰)، تحلیل وضعیت مؤلفه‌های گردشگری خلاق در کلان شهر تبریز به عنوان پایتخت گردشگری کشورهای اسلامی، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال بیست و یکم، شماره ۶۰، صص ۱۲۶-۱۰۷.
- مرکز آمار ایران.
- مافی، رضا؛ قدمی، محسن؛ مظاهری، محمد مهدی و فراهانی، فاطمه (۱۳۹۷)، ارائه الگوی مطلوب شهر خلاق در کلانشهر تهران، مجله مطالعات توسعه اجتماعی ایران، سال یازدهم، شماره اول، صص ۶۱-۳۳.

- محمدپور، صابر و مهرجو، مهرداد (۱۴۰۰)، تحلیل متغیرهای اقتصادی-اجتماعی و الگوهای کاربری زمین در تولید سفرهای شهری (مطالعه موردی: مناطق پنج گانه شهر رشت)، پژوهش‌های جغرافیای برنامه‌ریزی شهری، دوره ۹، شماره ۱، صص ۷۴-۵۱.
- مختاری ملک‌آبادی، رضا، مرصومی، نفیسه، علی اکبری، اسماعیل، امینی، داوود (۱۳۹۴)، تبیین معیارهای بومی‌سازی شاخص‌های مکانی فضای شهر خلاق با رویکرد ایرانی اسلامی، فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات شهر ایرانی اسلامی، دوره ۶، شماره ۲۲، صص ۲۳-۳۹.
- مختاری، رضا؛ مؤذنی، احمد و جلیلیان، بهنام (۱۳۹۹)، سنجش میزان خلاقیت شهری بر مبنای شاخص‌های ایرانی اسلامی در کلان‌شهر اصفهان با استفاده از مدل تصمیم‌گیری چند شاخصه ویکور، فصلنامه علمی - پژوهشی برنامه‌ریزی فضایی (جغرافیا) سال دهم، شماره یکم (پیاپی ۳۶)، صص ۶۶-۴۳.
- ملکی، سعید و شنبه‌پور، فرشته (۱۳۹۸)، سنجش میزان برخورداری مناطق شهری اهواز از شاخص‌های شهر خلاق، مطالعات محیطی هفت حصار شماره بیست و نهم، سال هشتم، صص ۸۸-۷۷.
- مؤذن اصفهانی، آرزو (۱۳۹۶)، ارزیابی وضعیت مناطق پانزده‌گانه شهر اصفهان به لحاظ مؤلفه‌های شهر خلاق، پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری، راهنمای همایون نورایی، مؤسسه آموزش عالی دانش پژوهان پیشرو.
- نظم‌فر، حسین؛ علوی، سعیده و عشقی چهاربرج، علی (۱۳۹۶)، سنجش میزان برخورداری سکونتگاه‌های شهری استان اردبیل از شاخص‌های شهر خلاق، جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، سال ۲۸، پیاپی ۶۶، شماره ۲، صص ۱۶۷-۱۸۴.
- نیری، ناصر (۱۳۹۶)، تحلیلی بر شهر خلاق و بررسی تطبیقی شاخص‌های آن در مناطق پنج‌گانه شهر زاهدان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، راهنما دکتر عیسی ابراهیم‌زاده، دانشگاه سیستان و بلوچستان.
- Bell, D., & Orozco, L. (2020). Neighbourhood arts spaces in place: cultural infrastructure and participation on the outskirts of the creative city. *International Journal of Cultural Policy*, 1-15.
- Bunnell, Tim (2002), Cities for nations? Examining the city-nation-state relation in information age Malaysia, *international journal of urban and regional research*, volum26, June 2002, 284-298.
- Cooke, P., and Lazzeretti, L. (2008), *Creative Cities, Cultural Clusters and Local Economic Development*, Cheltenham, UK; Edward Elgar, Northampton.
- Florida, R. (2002), The Economic Geography of Talent, *Annals of the Associations of American Geographers*, Vol. 92, No. 4: 743-755.
- Leng, K. S. Badarulzaman, N, Samat, N. & Sheikh D, S. R (2014). "Capitalising on urban cultural resources for creative city development: A conceptual review and

- the way forward for Malaysia's George Town". *Malaysian Journal of Society and Space*, 10(5), 20-29.
- Landry, C. (2008), *The Creative City: It Is Origin and Future Urban Design*, Comedia, UK.
  - Landry, Charles. (2012). *Creativity, Culture and City: A question of interconnecton*. RUHR and European Centre for Creative Economy.
  - Munoz, P., & O'Toole, M. (2010). *Beyond talent, diversity and technology: transforming small cities into creative places*. *Diversity and Technology: Transforming Small Cities into Creative Places*.
  - Musterd, S. (2010). *The Creative Cultural Knowledge City, Some Conditions*. Paper presented at the University of Kaiserslautern, 2002.p2.
  - Nur, M. I., Salomo, R. V., Umam, K., & Alia, S. (2019). *Interferences of Bandung Creative City in Developing the Creative Economy of Bandung City*. In *Iapa Proceedings Conference* (pp. 729-747).
  - Namyślak, B. (2017). *Measures for the development of creative activities. Implementation of the idea of a creative city, in practice, based on the example of Wrocław*. *Studia Ekonomiczne*, 314, 45-60.
  - Selada, C., Cunha, I. V. D., & Tomaz, E. (2011). *Creative-based strategies in small cities: A case-study approach*. *Redige*, (2), 79-111.